

*Т.А. Говорушко, доктор екон. наук, доцент,
Ю.Ф. Гудзь, аспірант,
Національного університету харчових технологій*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто сучасні проблеми розвитку кредитування суб'єктів підприємницької діяльності на Волині. Запропоновано шляхи щодо їх вирішення.

На сучасному етапі економічного розвитку України в умовах значного спаду промислового виробництва необхідно звернути увагу на аналіз стану і виявлення проблем кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки рівень розвитку бізнесу значною мірою залежить від можливості одержання кредиту підприємствами.

В науковій літературі існує багато публікацій, у яких досліджуються проблеми кредитування суб'єктів підприємницької діяльності в регіонах. Доцільно згадати праці В. Алексійчука, З. Варналія [1], Т. Говорушко [2], О. Гудзь, В. Лагутіна, А. Поддерогіна [1]. Проте аналіз літературних джерел показує, що в більшості наукових праць з кредитування підприємств бракує системного підходу до багатьох теоретичних і практичних питань, пов'язаних з удосконаленням кредитного забезпечення товаровиробників у регіонах, що потерпають від нерозвиненості реального сектору економіки.

З огляду на виявлені недоліки питання кредитування суб'єктів підприємництва стає особливо актуальним.

Метою статі є дослідження стану, виявлення проблем банківського сектору та аналіз напрямів кредитування підприємництва на Волині. На основі даного аналізу ставиться завдання розкрити причини сповільнення темпів кредитування господарської діяльності та запропонувати пріоритетні напрями їх усунення.

Кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), який надається на умовах повернення і зумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

У сфері господарювання можуть використовуватись банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту. Кредиторами підприємств можуть бути банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути, підприємства; держава, міжнародні фінансово-кредитні установи.

Статистичні дані свідчать про нерівномірність концентрації банківської діяльності по регіонах. Виявлено, що на території Волинської області з 2006 по 2008 рік спостерігалось зростання кількості банківських установ на 25, 43 і 25 одиниць відповідно. Проте, вже в 2009 рік 45 банків вийшло з фінансового ринку регіону.

Слід зазначити, що 2008 рік відзначився зростанням обсягів кредитування як у національній, так і в іноземних валютах. Причому приріст кредитів в іноземних валютах був у 5,9 разів більший, ніж у гривнях. Проте в 2009 році намітилась негативна тенденція. Обсяг наданих кредитів з початку року зменшився на 10,9 %.

Як відомо, основним джерелом формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банку, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки, міжбанківські кредити, кошти отримані від випуску цінних паперів. За 2009 рік в банківських установах області зменшилися вклади населення і кошти суб'єктів господарювання.

Динаміку діяльності банківського сектору у Волинській області представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних показники діяльності банківського сектору економіки Волинської області, млн грн*

Основні показники діяльності банків	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2008/2007		2009/2008		2009/2007	
				%	сума	%	сума	%	сума
Активи	12018,5	21315,6	18681,0	77,4	9297,2	-12,4	-2634,6	55,4	6662,6
Кредитний портфель	5740,9	9549,9	8505,8	66,3	3809,0	-10,9	-1044,1	48,2	2764,9
Кредити в національній валюті	2304,9	2857,2	2550,3	24,0	552,3	-10,7	-306,9	10,6	245,4
Кредити в іноземній валюті	3436,0	6692,7	5955,5	94,8	3256,7	-11,0	-737,2	73,3	2519,5
Довгострокові кредити	4310,7	7007,9	6031,5	62,6	2697,2	-13,9	-976,4	39,9	1720,8
Короткострокові кредити овердрафт, репо, враховані векселі, лізинг	1295,3	2222,5	1471,3	71,6	927,2	-33,8	-751,2	13,6	176,0
Прострочені кредити	80,5	235,4	1013,9	192,2	154,8	330,8	778,6	1159	933,4
Сумнівні кредити	60,5	100,7	0,0	66,3	40,1	-100,0	-100,7	-100	-60,6
Кредити юридичних осіб	3645,6	5619,7	5114,8	54,1	1974,1	-9,0	-505,0	40,3	1469,1
Кредити фізичних осіб	2095,2	3930,1	3389,9	87,6	1834,9	-13,7	-540,3	61,8	1294,6
Вкладення в цінні папери	65,2	17,4	0,1	-73,4	-47,8	-99,9	-17,3	-99,9	-65,1
Кошти бюджетів	56,5	24,0	10,9	-57,6	-32,5	-54,5	-13,1	-80,7	-45,6
Кошти суб'єктів господарювання	526,7	614,7	549,3	16,7	88,0	-10,6	-65,5	4,3	22,5
в т.ч. строкові	148,6	222,0	172,1	49,4	73,4	-22,5	-49,9	15,8	23,5
Кошти фізичних осіб без ощадних сертифікатів	1939,6	2553,7	2364,9	31,7	614,1	-7,4	-188,8	21,9	425,3
Кошти фізичних осіб в національній валюті	1295,7	1483,6	1283,7	14,5	187,9	-13,5	-199,9	-0,9	12,0
Кошти фізичних осіб в іноземній валюті	643,9	1070,2	1081,3	66,2	426,3	1,0	11,1	67,9	437,4
Строкові кошти фізичних осіб без сертифікатів	1662,4	2290,3	1969,8	37,8	628,0	-14,0	-320,5	18,5	307,5
Довгострокові кошти	1323,1	1644,7	704,4	24,3	321,5	-57,2	-940,2	-46,8	-618,7
Короткострокові кошти	339,2	645,7	1265,4	90,3	306,4	96,0	619,7	273,1	926,2
Ощадні депозитні сертифікати	1,631	0,672	0,000	-58,8	-0,959	-100,0	-0,672	-100	-1,631
в т.ч. строкові	1,631	0,672	0,000	-58,8	-0,959	-100,0	-0,672	-100	-1,631
Кошти клієнтів разом з нарахованими витратами та кредиторською заборгованістю	3255,4	3364,5	3061,5	3,4	109,1	-9,0	-303,0	-5,9	-193,9
Кредити разом з нарахованими доходами	5793,1	9694,1	9005,8	67,3	3901,0	-7,1	-688,3	55,5	3212,7

Кошти клієнтів всього (ЮО,ФО, ОС)	2467,9	3169,1	2914,2	28,4	701,2	-8,0	-254,9	18,1	446,3
Кредити на душу населення, грн.	5488,4	9129,9	8131,7	66,3	3641,5	-10,9	-998,1	48,2	2643,3
Кошти клієнтів (СГД, фізичних осіб) на душу населення, грн	2359,4	3029,8	2786,0	28,4	670,4	-8,0	-243,7	18,1	426,6

* Тут і далі систематизовано авторами на основі статистичних даних Управління Національного банку України у Волинській області

Аналіз загальних активів банківської системи Волинської області за період 2008 року свідчить про їх зростання. Структура активів була такою: кредитні вкладення банківських установ – 42,1 % активів, розрахунки між філіями банків – 46,4, кошти в банках – 4,7, в Національному банку – 2,2, вкладення в основні засоби – 1,7, вкладення в цінні папери – 0,2, готівкові кошти – 1,5, дебіторська заборгованість – 0,1, інші активи – 1,1 %.

Що стосується 2009 року, то загальні активи банківської системи Волинської області зменшились і мали таку структуру: вкладення банківських установ – 39,1 %, розрахунки між філіями банків – 48,1, кошти в банках – 3,5, в Національному банку – 1,1, вкладення в основні засоби – 1,8, вкладення в цінні папери – 1,8, готівкові кошти – 1,2, дебіторська заборгованість – 0,6, інші активи – 2,8 %.

Станом на 01.01.2009 за даними щомісячних балансів банківських установ області кредитний портфель зріс порівняно з 01.01.2008 р. на 3809,0 млн грн. В 2009 році кредитний портфель зменшився на 1044,1 млн грн і на 01.01.2010 р. становив 8505,8 млн грн. Обсяги кредитування в національній валюті у Волинській області становили 2857,2 млн грн або 29,9 % кредитного портфелю (на 01.01.2008 р. частка кредитів у національній валюті становила 40,1 %).

Порівняно з 01.01.2008 р. кредитний портфель в національній валюті зріс на 552,3 млн грн або на 24,0 %, в іноземних валютах – зріс на 3256,7 млн грн або на 94,8 %. Кредити, надані клієнтам в іноземних валютах, на 01.01.2009 р. становили 6692,7 млн грн або 70,1 % всього кредитного портфелю банків області. Частка кредитів в іноземних валютах зросла з початку 2008 року від 59,9 до 70,1 %.

В 2009 році обсяги кредитування в національній валюті становили 2550,3 млн грн або 30,0 % кредитного портфелю (на 01.01.2009 р. питома вага кредитів в національній валюті становила 29,9 %). Порівняно з 01.01.2009 р. кредитний портфель в національній валюті зменшився на 306,9 млн грн або на 10,7 %, в іноземних валютах – зменшився на 737,2 млн грн

або на 11,0 %. Кредити, надані клієнтам в іноземних валютах, на 01.01.2010 становили 5955,5 млн грн або 70,0 % всього кредитного портфелю банків області. Водночас частка кредитів в іноземних валютах знизилась з початку 2009 року від 70,1 до 70,0 %.

Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, упровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва, та інші витрати, що приводять до збільшення вартості основних засобів. До таких кредитів підприємства вдаються, якщо відчують брак власних коштів, призначених на ці цілі.

В розрізі термінів кредитування довгострокові кредити зросли за 2008 рік на 62,6% або на 2697,2 млн. грн. і становили на 01.01.2009 – 7007,9 млн. грн. (73,4% кредитного портфелю). Питома вага довгострокових кредитів знизилась з початку 2008 року з 75,1% до 73,4%. За 2009 рік у розрізі термінів кредитування об'єм довгострокових кредитів вказує на зниження на 13,9% або на 976,4 млн. грн., який на 01.01.2010 – становив 6031,5 млн. грн. (70,9% кредитного портфелю). Питома вага довгострокових кредитів знизилась з початку 2009 року з 73,4% до 70,9%.

Короткострокові кредити, кредити овердрафт, враховані векселі, репо, факторинг, фінансовий лізинг за 2008 рік збільшились на 71,6% або на 927,2 млн. грн..

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту. Термін короткострокового кредиту не перевищує одного року. Загалом зазначені види кредитів становили на 01.01.2009 – 2222,5 млн. грн. (23,3% кредитного портфелю). Розмір короткострокових кредитів, кредитів овердрафт, врахованих векселів, репо, факторингу, фінансового лізингу за 2009 рік знизився на 33,8% або на 751,2 млн. грн. Загалом зазначені види кредитів становили на 01.01.2010 – 1471,3 млн. грн. (17,3% кредитного портфелю).

Якщо аналізувати стан фінансової системи області, то слід також звернути увагу на інші показники банківської системи. Так кошти клієнтів банків (юридичних та фізичних осіб) за 2008 рік зросли на 28,4 % або на 701,2 млн грн, в тому числі кошти на рахунках громадян – на 31,7 % або на 614,1 млн грн, а кошти на рахунках суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ – на 16,7 % або на 88,0 млн грн, кошти клієнтів залучені шляхом випуску ощадних сертифікатів зменшились на 1,0 млн грн. Загалом кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ становили на 01.01.2009 р. – 614,7 млн грн, громадян – 2553,7 млн грн, ощадні сертифікати – 0,7 млн грн. Кошти бюджетів склали 24,0 млн грн.

Кошти юридичних та фізичних осіб на 01.01.2010 р. знизились на 8,0 % або на 254,9 млн грн, що зумовлено зменшенням коштів на рахунках фізичних осіб на 7,4 % або на 188,8 млн грн, коштів на рахунках суб'єктів господарювання – на 10,6 % або на 65,5 млн грн, коштів клієнтів, залучених шляхом випуску ощадних сертифікатів – на 0,7 млн грн. Загалом кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ становили на 01.01.2010 р. – 549,3 млн грн, громадян – 2364,9 млн грн. Кошти бюджетів склали 10,9 млн грн.

Строкові кошти юридичних осіб на 01.01.2009 р. становили 222,0 млн грн або 36,1 % всіх коштів юридичних осіб. На 01.01.2009 р. структура строкових коштів юридичних осіб була такою: 85,2 % – в національній валюті (189,3 млн грн); 14,7 % – в іноземних валютах (32,7 млн грн).

Як свідчить аналіз даних табл. 2 найбільше за 2008 рік зросли кредитні вкладення в оптову торгівлю і виробництво харчових продуктів. Значно меншим був ріст обсягів кредитних вкладень в операції з нерухомим майном і будівництво. За 2009 рік зменшилися кредитні вкладення в сільське господарство, переробну промисловість, будівництво, операції з нерухомим майном. Натомість намітився ріст кредитних вкладень у діяльність готелів та ресторанів, виробництво харчових продуктів, фінансову діяльність.

Таблиця 2

Динаміка кредитів за галузями економіки Волинської області за 2007–2009 рр., тис грн

Вид економічної діяльності	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2008/2007	2009/2008	2009/2007
Всього надано кредитів суб'єктам господарювання	3671032	5688357	5402766	+2017325	-285591	+1731734
A. Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, в т.ч.	212874	293103	182261	+80229	-110842	+30613
01. Сільське господарство, мисливство	207326	286715	178693	+79389	-108022	-28633
B. Рибальство, рибництво	12365	15909	17287	+3544	+1378	+4922
C. Добувна промисловість	4927	4548	5550	-379	+1002	+623
D. Переробна промисловість, в т.ч.:	779733	1207690	1173445	+427957	-34245	+393712
DA. Виробництво харчових продуктів	412005	691581	736347	+279576	+44766	+324342
DB. Текстильне виробництво	16525	31502	29629	+14977	-1873	+13104
DD. Оброблення деревини	47801	69411	62459	+21610	-6952	+14658
DI. Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	115827	145979	84543	+30152	-61436	-31284
E. Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	10983	13772	16761	+2789	+2989	+2989
F. Будівництво	133646	256497	216652	+122851	-39845	+83006
G. Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2101727	3305281	3276818	+1203554	-28463	+1175091
51. Оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	1844862	2847566	2860208	+1002704	+12642	+1015346
H. Діяльність готелів та ресторанів	46971	52885	71731	+5914	+18846	+24760
I. Діяльність транспорту та зв'язку	79977	127863	80438	+47886	-47425	+461
J. Фінансова діяльність	4970	4308	28843	-662	+24535	+23873
K. Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг	222473	341602	272975	+119129	-68627	+50502
L. Державне управління	211	206	0	-5	-206	-211
M. Освіта	1165	1563	1339	+398	-224	+174
N. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	25990	33151	37618	+7161	+4467	+11628
O. Надання комунальних послуг	33020	29980	21048	-3040	-8932	-11972

Основною сферою банківського кредитування за цільовим використанням кредитів була поточна діяльність клієнтів, на яку за станом на 01.01.2009 р. було спрямовано 6485,0 млн грн або 67,9 % від загального обсягу наданих кредитів. Обсяг кредитів, спрямованих в інвестиційну діяльність, станом на 01.01.2009 р. становив 1319,7 млн грн, або 13,8 % від суми наданих кредитів, на 01.01.2010 р. 1209,6 млн грн, або 14,2 % від суми наданих кредитів. З початку року обсяг іпотечних кредитів знизився на 14,9 % від кредитного портфеля (з 1422,4 по 1381,9 млн грн).

За браком власних оборотних коштів підприємства залучають банківські кредити, кошти інших кредиторів та комерційний (товарний) кредит, що дає змогу доцільніше організувати оборот коштів підприємств, не витратити значних фінансових ресурсів на створення зайвих запасів сировини й матеріалів.

Прострочені кредити з початку 2008 року зросли на 154,8 млн грн. На 01.01.2009 р. обсяг прострочених кредитів склав в цілому по області 235,4 млн грн. Сумнівні кредити за цей же період зросли на 40,1 млн грн і становили на 01.01.2009 р. 100,7 млн грн. Частка проблемних кредитів в сукупному кредитному портфелі банків області зросла від 2,5 % на 01.01.2008 р. до 3,5 % на 01.01.2009 р. В розрізі банківських установ з початку 2008 року обсяги проблемних кредитів зросли по 38 банківських установах. На 01.01.2009 р. із 47 установ банків 38 обліковували прострочену кредитну заборгованість, 11 – сумнівну. Тринадцять установ мали частку проблемних кредитів вище середньої по області, максимальна питома вага таких кредитів серед банківських установ регіону становила 70,4 %.

Обсяг сформованих резервів під кредитні ризики склав 6,1 % від загального обсягу кредитів по області (максимальне співвідношення в розрізі банківських установ 70,4 %). Загалом по області резерв по кредитах в 1,7 раза перевищував обсяг проблемних кредитів, проте по 8 балансових банківських установах резерви сформовані в меншому розмірі ніж наявні проблемні кредити.

В 2009 році проблемні кредити зросли на 677,9 млн грн. На 01.01.2010 р. обсяг прострочених кредитів в цілому по області склав 1013,9 млн грн. Частка проблемних кредитів в сукупному кредитному портфелі банків області зросла від

3,5 % на 01.01.2009 до 11,9 % на 01.01.2010. З 46 установ банків 38 обліковували прострочену кредитну заборгованість. 18 установ мали питому вагу проблемних кредитів вище середньої по області. Максимальна частка таких кредитів серед банківських установ області становила 89,9 %. Обсяг сформованих резервів під кредитні ризики становив 14,3 % від загального обсягу кредитів по регіону (максимальне співвідношення в розрізі банківських установ 49,3 %). Загалом по області в 2009 році резерв по кредитах в 1,2 раза перевищував обсяг проблемних кредитів. Проте по 7 балансових банківських установах резерви сформовані в меншому розмірі, ніж наявні проблемні кредити.

Висновки. У зв'язку з появою великої кількості проблемних кредитів виникла необхідність принципово нового підходу до визначення платоспроможності і кредитоспроможності підприємств. Кризові явища в банківській сфері України, які загострилися останній рік, значною мірою спричинені підвищенням ризику кредитних операцій. Виникнення проблемних кредитів зумовлено багатьма чинниками, які не можуть контролюватись банками, тому у відновленні рівня кредитування господарської діяльності підприємств необхідна допомога держави. Особливо гостро стоїть питання кредитування малого підприємництва. Для вирішення проблем кредитування в регіонах необхідно удосконалити державну політику, яка буде спрямована на підтримку короткострокового кредитування для підприємств і розвиток пільгового довгострокового кредитування.

Використані джерела

1. *Варналій З.С.* Мале підприємство: основи теорії і практики. / Варналій З. С. – К. : Знання, КОО, 2003. – 302 с.
2. *Говорушко Т.А.* Мале підприємництво та ефективність його розвитку у харчовій промисловості України : моногр. / Говорушко Т. А. – К. : Нац. ун-т харчових технологій, 2007. – 391 с.
3. Сайт Державного управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov>.

Говорушко Т.А. Современные проблемы кредитования субъектов предпринимательской деятельности / Т. А. Говорушко, Ю. Ф. Гудзь // *АгроИнКом.* – 2011. – № 1–3. – С.

Рассмотрены современные проблемы развития кредитования субъектов предпринимательской деятельности на Волыни. Предложено пути их преодоления.

Govorushko T.A. Modern problems of development of crediting of subjects of entrepreneurial activity / T. A. Govorushko, Yu. F. Gudz' // AgroInKom. – 2011. – № 1–3. – P.

The modern problems of development of crediting of subjects of entrepreneurial activity are considered on Volhynia. Ways are offered in relation to their decision.